

УДК 338.36:652.8

Є. Ю. Маркова,

к. е. н., здобувач, Харківський національний технічний університет сільського господарства

УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ РИБНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

E. Markova,

Ph.D, applicant, Kharkov National Technical University of Agriculture, Kharkiv

IMPROVING ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF MANAGEMENT OF ENTERPRISES FISHING INDUSTRY

Запропоновані напрями удосконалення організаційно-економічного механізму господарювання підприємств рибної промисловості. Організаційно-економічний механізм господарювання підприємств рибної промисловості окреслено за допомогою двох блоків: організаційний механізм, що включає нормативно-правове та інформаційне забезпечення, організаційно-виробничу структуру, функції і методи управління, маркетинг і логістику, організацію праці; економічний механізм — прогнозування і планування, ціноутворення, фінанси і кредит, страхування, мотивацію праці. В умовах глобалізації головним фактором економічного зростання виділено дієві інструменти організаційно-економічного механізму. Базуючись на зарубіжному досвіді, запропоновано формування рибного кластеру, що дозволить освоювати раціонально наявну сировинну базу, завантажити потужності берегових рибообробних підприємств і, на основі їх модернізації, збільшити випуск продукції глибокого ступеня переробки, розширити асортимент продукції на основі інноваційних технологій тощо.

Directions of improvement of organizational and economic mechanism of management of enterprises fishing industry. Organizational-economic mechanism of managing fisheries enterprises outlined by two blocks: institutional mechanism that includes regulatory and information services, organizational and production structure, function and management, marketing and logistics, the organization of work; economic mechanism — forecasting and planning, pricing, finance and credit, insurance, labor motivation. In a globalized main driver of economic growth highlighted effective tools of organizational and economic mechanism. Based on international experience, proposed the formation of a cluster of fish that will absorb efficiently the available raw materials, load capacity onshore fish-processing companies and, based on their modernization, increase output level of deep processing, expand the range of products based on innovative technologies.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, рибна промисловість, рибний кластер, модернізація потужностей, ефективне виробництво.

Key words: organizational-economic mechanism, fishing industry, fish cluster, upgrading capacity, efficient production.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Глобалізація та інформатизація економіки в умовах формування постіндустріального суспільства призвела до суттєвих змін у господарській структурі. В індустріальній економіці головним фактором економічного зростання було поглиблення суспільного розподілу праці, продуктової, технологічної та професійної спеціалізації. У сучасних умовах на перший план виходить міжфірмова і міжгалузєва науково-виробнича кооперація, консолідація та інтеграція. Зовнішня торгівля готовими продуктами все більш доповнюється і замінюється міжнародним кооперуванням в розробці, виробництві і реалізації кінцевого продукту. У багаторівневій економіці особливу роль грають мезоекономічні структури, які виступають як середня ланка управління.

Однією з таких структур є економічні кластери, що набули широкого поширення в європейських, азіатських і інших країнах. Фінлян-

дія, Швеція і ряд інших країн, на основі кластеризації, домоглися лідерства в конкурентоспроможності. Формування ринково орієнтованих кластерів в Україні дозволить органам державної влади та органам місцевого самоврядування стимулювати інноваційний розвиток суб'єктів господарської діяльності. Йдеться про становлення регіональної економічної системи, в якій підприємства різних галузей і форм власності створюють організаційно-економічні об'єднання постачальників і споживачів продукції та послуг на основі міжнародних стандартів менеджменту якості. В остаточному підсумку з'являється можливість обґрунтованого інвестування в будівництво об'єктів, які, на основі економічних механізмів і передбачуваних ризиків, використовуючи місцеві ресурси, збільшують валовий регіональний продукт і реалізують функцію забезпечення життєдіяльності населення регіону. Організаційно-

економічний механізм господарювання в рибній промисловості є складовою частиною господарського механізму, який складається з тісно взаємопов'язаних між собою елементів організаційного та економічного характеру.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми підвищення ефективності функціонування рибогосподарського комплексу України, його конкурентоспроможності та трансформації під впливом глобального середовища гостро дискутуються в науковій спільноті. Зокрема висвітлені у працях Наумовой Л.М., Бондаренка В.М., Бутенко Т.М., Гришової І.Ю., Красноручького О.О., Скупського Р.М., Стасишина М.Я., Савчука С.І., Язлюка Б.О. та інших відомих вчених [1—11].

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Розробити напрями удосконалення організаційно-економічного механізму господарювання підприємств рибної промисловості.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

У сучасних умовах, на відміну від дореформеного періоду, організаційно-економічний механізм господарювання розвивається в якісно нових умовах бізнесу: змінилися форм власності; лібералізації економічних відносин, особливо в ціновому і фінансово-кредитному механізмі; зрослої конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках [1].

Розвиток організаційно-економічного механізму господарювання, як свідчать дослідження і практика, в рибній промисловості при раціональному функціонуванні сприяє: вдосконаленню системи управління; створенню для підприємств ефективних систем виробництва, переробки, транспортування, зберігання і реалізації продукції; активізації інвестиційних та інноваційних процесів; модернізації виробництва; підвищенню зайнятості; зростанню продуктивності праці і, на цій основі, поліпшенню якості життя працівників.

Організаційно-економічний механізм господарювання слід розділити на два блоки: організаційний механізм, що включає нормативно-правове та інформаційне забезпечення, організаційно-виробничу структуру, функції і методи управління, маркетинг і логістику, організацію праці; економічний механізм — прогнозування і планування, ціноутворення, фінанси і кредит, страхування, мотивацію праці.

Можлива спрямованість впливу організаційного та економічного механізмів в рибній

промисловості на формування матеріально-технічної та сировинної бази; використання виробничих ресурсів; розвиток інвестиційних та інноваційних процесів; кооперацію та інтеграцію з метою модернізації та інтенсифікації виробництва, вдосконалення технологій, соціального розвитку колективів [6].

Сталий розвиток рибної промисловості у вирішальній мірі залежить від рівня формування і використання складових частин організаційно-економічного механізму господарювання, сутність якого слід розглядати як систему управління і регулювання господарськими та державними інститутами відносин в організації виробництва, транспортування, зберігання і реалізації продукції; модернізації; матеріально-технічному та інформаційному забезпеченні, конкретизованих в нормах, правилах, методах впливу на колективи працівників для забезпечення розширеного відтворення, вирішення соціальних завдань.

Сформована негативна ситуація із забезпеченням населення рибною продукцією за доступними цінами із сировини вітчизняних підприємств, криза економіки викликають необхідність системного розгляду розвитку підприємств галузі через призму чинників ефективності організаційно-економічного механізму.

Вивчення факторів, спрямованих на підвищення ефективності організаційно-економічного механізму на основі системного підходу дозволяє виділити дві групи внутрішнього і зовнішнього впливу. До внутрішніх ми відносимо: організаційні, маркетингові, кластерні, інвестиційні, економічні, техніко-технологічні, кадрові, соціальні. До зовнішніх: політичні, нормативні, фінансово-економічні, ресурсні, соціально-демографічні, інноваційні, екологічні [7].

Для аналізу тенденцій розвитку рибної промисловості, стратегії її розвитку необхідна оцінка ефективності організаційно-економічного механізму на основі врахування внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на продуктивні сили і виробничі відносини. Вважаємо, що складність і багатогранність категорій ефективності не дозволяє в повній мірі використовувати один показник для її вимірювання.

Виходячи з принципу системного підходу, може бути використане угруповання показників ефективності: використання трудових ресурсів, основних фондів, фінансових коштів і організаційно-виробничої структури. При цьому в якості результативних показників можуть бути: валовий дохід, собівартість, рентабельність, окупність інвестицій, рівень модернізації, доходи працівників.

Таблиця 1. Модель оперативного управління виробництва на переробному підприємстві

Діагностика стану виробництва	Технічний стан обладнання, тари. Наявність сировини, енергетичне забезпечення. Наявність квоти, ліцензії. Необхідні обсяги виробництва по термінах. Оформлення документації
Оперативне планування	Розрахунок обсягів і термінів улову риби і переробки рибної продукції. Складання балансу матеріально-технічних і фінансових ресурсів, визначення їх потреби. Маркетингові дослідження, розрахунки ринку ресурсів і збуту продукції
Організація роботи	Доведення планових завдань до виконавців, встановлення графіка і форм оперативної звітності. Розстановка і регулювання виробничих процесів. Розподіл матеріально-технічних ресурсів і кадрів. Реалізація продукції
Контроль	Стан виконання завдань та причини відхилення. Перевірка ступеня використання техніки, устаткування. Організаційно-економічний вплив на працівників
Регулювання	Регулювання технологічних процесів. Усунення відхилень від ритмічної роботи. Коригування завдань у відповідності зі сформованими умовами. Зміни в умовах організації і мотивації праці

Джерело: [8].

Економічний механізм розглядається нами як основа соціально-економічних відносин з використанням цін на продукцію і умов оптимізації податкової, митної та фінансово-кредитної систем державного регулювання економіки, розвитку госпрозрахункових відносин.

Дослідження показують необхідність розвитку системи державного регулювання і саморегулювання, в якій повинні чітко проявлятися: взаємодія державних і господарських органів з суб'єктами ринкового попиту і пропозиції на сировинні, фінансові та матеріально-технічні ресурси, рибну продукцію через економічні важелі; вивчення ринку з використанням маркетингових досліджень, спрямованих на підвищення ефективності економіки підприємств, активізацію інвестиційних та інноваційних процесів, соціальний розвиток колективів.

Необхідні заходи щодо підвищення ефективності економіки підприємств галузі в зв'язку з членством країни в СОТ на основі більш повного використання внутрішніх резервів [8].

Важливим для успішного розвитку рибної промисловості є вдосконалення організаційного механізму управління, який слід розглядати в єдності з економічним механізмом. Необхідна переорієнтація функцій управління на основі використання наступних основних принципів: вдосконалення організаційних структур з оптимізацією чисельності апарату; диференціації функцій управління; активізації маркетингової служби; підвищення ролі колективів в прийнятих рішеннях; навчання кадрів; розвитку системи самоврядування в первинних трудових колективах.

У діяльності підприємств особлива увага повинна приділятися вдосконаленню організації оперативного управління, спрямованого на: перше — вдосконалення технологічних процесів; друге — розстановку працівників, їх чіткий поділ праці і кооперацію; третє — організацію виробництва, переробку і реалізацію продукції. Найбільш важливими елементами оперативного управління, що забезпечують послідовність і синхронність діяльності колек-

тиву, слід вважати: діагностику стану виробництва, оперативне планування, організацію виробництва, контроль і регулювання (табл. 1).

В організаційному механізмі необхідний: чіткий розподіл функцій з оптимізацією їх централізації і децентралізації; виділення певних прав, обов'язків і відповідальності працівників; підвищення ролі диспетчеризації та автоматизації. Важливо активізувати діяльність маркетингової служби, яка покликана не тільки вивчати ринок, а й прогнозувати його.

Необхідна розробка заходів щодо вдосконалення управління галуззю. Сьогодні дії з управління рибогосподарським комплексом здійснює Держрибагенство України. Необхідно передбачити розширення його функцій в області вирішення ряду важливих питань по: координації, узгодженню і контролю вилову риби та водних біологічних ресурсів з місцевими органами влади; розробці нормативних документів в цій сфері.

При уточненні функцій Держрибагенства слід звернути увагу на необхідність: науково-обґрунтованого регулювання економічних процесів за допомогою розробки нормативних документів; вдосконалення організаційної структури управління, чіткого розмежування функцій між державними і регіональними структурами; розширення повноважень по кооперації і інтеграції вилову риби та біоресурсів іншими господарюючими суб'єктами з урахуванням визначення взаємних економічних інтересів сфери виробництва, транспортування, переробки та реалізації продукції; розвитку системи самоврядування на базі формування кооперативних та інтегрованих інститутів.

Удосконалення організаційного механізму слід розглядати в органічному зв'язку з рішенням організаційно-економічних проблем кооперації та інтеграції, розробкою моделей формування і функціонування асоціацій, спілок та інших структур. Виходячи з особливостей рибної промисловості, важливе значення для галузі — розвиток інтеграційних процесів, який нами розглядається в трьох аспектах: перший — як форма

об'єднання технологічних процесів учасників виробництва; другий — як процес розвитку виробничих зв'язків; третій — як організаційно-економічний механізм, на основі якого здійснюється об'єднання учасників інтеграції в єдиний господарський механізм при виробництві, зберіганні, переробці, транспортуванні та реалізації рибної продукції. Для рибогосподарського комплексу, з урахуванням особливостей територій, важливим є створення кластерів з включенням в нього берегових підприємств і флоту, суднобудівних структур і фінансових інститутів [8].

Слід підкреслити, що особливості формування морських корпорацій в системі рибного господарства сягають корінням до експедиційної форми промислу, яка об'єднує в єдине ціле процес виробництва продукції від пошуку і видобутку сировини до виробництва і реалізації рибної продукції.

Експедиційна форма промислу дозволяє реалізувати корпоративні відносини, під якими розуміється спільне підпорядкування одній спільній меті дії, поведінки, волевиявлення зацікавлених осіб (учасників корпоративних відносин), об'єднаних (інкорпорованих) між собою спільними зв'язками.

Крім того, така форма інтеграції дозволяє використовувати біоекономічні механізми регулювання морського рибальства (типи суден, чисельність, час ефективного перебування на промислі), враховувати унікальні особливості існуючого іхтіоценозу акваторії морів, здійснювати взаємодію на окремих напрямках технологічного ланцюга. Такими заходами є: наукове забезпечення рибальства, берегова рибопереробка, портова інфраструктура, оптово-збутові організації, транспортно-логістичний комплекс.

Головний вектор розвитку задають виробництво і реалізація продукції з морських біологічних ресурсів, які є базою для визначення довгострокових стратегічних цілей корпоративних утворень суміжних і обслуговуючих галузей.

Всі напрями, що сприяють збільшенню видобутку морських біологічних ресурсів, виробництву продукції та розширенню асортименту, об'єднує спільна мета функціонування — участь у забезпеченні продовольчої безпеки країни (в забезпеченні населення продуктами харчування високої якості, в широкому асортименті і за доступними цінами).

Стратегічною метою інтеграції економічної морської діяльності в системі рибного господарства є збалансоване виробництво якісної продукції з морських біологічних ресурсів для задоволення зростаючих потреб населення [9].

Системоутворюючим елементом кластера є мета його створення. Формування рибного кластера, ядром якого є базова рибодобувна корпорація, вписується в парадигму сталого розвитку, націлену на забезпечення оптимального співвідношення економічних, екологічних, соціальних та геополітичних цілей. Процес промислу включає стадії: пошук — видобуток — обробка — транспортування і реалізація продукції.

Перший етап формування кластера забезпечує інтеграцію науки в виробничий процес і оптимізацію промислу на стадіях з позову, видобутку і обробки продукції на судах. Такий рівень інтеграції дозволяє знизити невизначеність промислу, підвищити рівень інформаційного забезпечення морської діяльності на основі систем, комплексів і засобів різного підпорядкування, їх інтеграції та раціонального використання. Дотримуватися промислово-технологічного режиму роботи судів, приймати збалансовані управлінські рішення за величиною промислового вилучення всього спектра промислових видів в межах загальних допустимих умов на основі розмірно-масової структури скупчень, характеристик їх просторового розподілу, дислокації промислових суден при дотриманні економічної і технічної доцільності їх використання.

Другий етап формування кластеру включає в себе перший і передбачає інтеграцію видобувних, обробних судів з науково пошуковими судами і транспортними на основі взаємовигідної кооперації. Така форма інтеграції дозволяє на науковій основі оптимізувати промислово-технологічний режим: раціонально використовувати сировину для виробництва продукції в морі на судах і забезпечити завантаження виробничих потужностей берегових підприємств.

Третій етап включає в себе два попередніх і забезпечує взаємодію судів флотилії з портовою інфраструктурою, забезпечує логістику поставок продукції на внутрішній ринок.

Рибне господарство Причорномор'я в останні роки розвивалося під впливом структурних і інституційних перетворень, кон'юнктурних факторів внутрішнього і зовнішнього ринку, змін у доступній сировинній базі.

Серед відбуваючихся перетворень слід відзначити зміну системи квотування та закріплення частки за підприємствами на десятилітній період. Однак аналіз поставок продукції показує, що українські судовласники орієнтовані на задачу рибопродукції будь-якого ступеня готовності на іноземні ринки, не дивлячись на всі прийняті державою заходи адміністративного характеру, спрямовані на доставку продукції промислу в українські порти. Зусилля держави

по просуванню вітчизняної продукції на український ринок не мають належного успіху [9].

Для модернізації економіки, переходу до інноваційної моделі розвитку, підвищення конкурентоспроможності регіону необхідно організувати навколишній економічний простір в форматі рибного кластера, що представляє собою інтеграцію базової виробничої корпорації, що функціонує в сфері видобутку і переробки морських біологічних ресурсів з корпоративними утвореннями суміжних і добувних галузей. Вектор розвитку цього простору збігається зі стратегічною метою національної морської політики — забезпечення населення якісними і безпечними продуктами харчування в достатній кількості.

Реалізація кластерної стратегії на основі вертикальної і горизонтальної інтеграції дозволяє формувати структуру з високим рівнем взаємодії внутрішніх компонентів (виробничих і невиробничих організацій, дрібних і середніх підприємств) з розвиненими господарськими та управлінськими зв'язками, метою яких є об'єднання процесу виробництва продуктів харчування від промислу до виробництва і реалізації.

Досягнення конкурентоспроможності інтегрованих корпоративних утворень досягається завдяки узгодженню цілей і співпраці на взаємовигідній основі. Довірчі відносини співпраці в досягненні спільної мети на основі створення єдиної стратегії реалізації проектів, спеціалізації і об'єднання ринку праці, трансферт досвіду і знань сприяють отриманню синергетичного ефекту.

Організація поставок сировини в порти дозволить забезпечити повне завантаження виробничих потужностей берегових переробних підприємств. Впровадження інноваційних технологій, поступової модернізації та переобладнання берегових підприємств дозволить випускати конкурентну продукцію з високою доданою вартістю, що відповідає рівню світових стандартів при одночасному зниженні витрат на її виробництво. Застосування трансфертних цін і зниження числа посередників в ланцюжку формування вартості дозволять знизити ціни на рибну продукцію.

Вплив кластерної організації на соціально-економічний розвиток регіону у вигляді зворотного зв'язку можна простежити через розвиток людського потенціалу. Включення в дієту риби і морепродуктів сприяє поліпшенню здоров'я і підвищенню працездатності людини.

Збалансоване виробництво, розподіл і споживання продуктів харчування передбачає формування рибного кластера в сфері видобутку, обробки морських біологічних ресурсів на

основі співдружності базової корпорації з корпоративними утвореннями суміжних і обслуговуваних галузей морської діяльності.

Виконати це завдання передбачається за рахунок збільшення обсягу наданої харчової рибної продукції, що, в свою чергу, дозволить наблизити в 2016 році споживання рибних продуктів харчування до рекомендованих науково обґрунтованих норм [10].

Рибне господарство — один з традиційних секторів економіки, що мають важливе соціально-економічне значення в спеціалізації регіону.

Рибогосподарський комплекс входить до складу ключових конкурентних переваг регіону. У зв'язку з цим, формування рибного кластера в сфері видобутку і обробки морських біологічних ресурсів безпосередньо відіб'ється на зміцненні конкурентоспроможності регіону.

ВИСНОВКИ

Формування рибного кластера дозволить освоювати раціонально наявну сировинну базу. Потенційні ресурси Чорного та Азовського морів дають можливість додаткового залучення в господарський оборот недозасвоєваних морських біологічних ресурсів в обсязі 300 — 400 тис. тонн.

Це дає змогу завантажити потужності берегових рибообробних підприємств і, на основі їх модернізації, збільшити випуск продукції глибокого ступеня переробки (філе, кліпфіск), розширити асортимент продукції на основі інноваційних технологій. Випереджаюче збільшення обсягу продукції з морських біологічних ресурсів високого ступеня переробки стане провідним сектором виробництва валового внутрішнього продукту рибної галузі.

Модернізація рибних портів дозволить ліквідувати відставання розвитку портової та транспортної інфраструктури від темпів включення в господарський оборот запасів морських біологічних ресурсів, здійснити перехід до комплексного підходу планування розвитку регіону.

Таким чином, рішення задачі насичення внутрішнього ринку продукцією з морських біологічних ресурсів і доведення їх споживання до науково обґрунтованих норм можливе за рахунок функціонування і розвитку кластерної моделі розвитку регіону, яка дозволить забезпечити збалансоване виробництво високоякісної рибної продукції для задоволення зростаючих потреб населення.

Література:

1. Проект закону "Про рибне господарство та промислове рибальство" (реєстр. № 8492 від 24.11. 2005 р.) [Електронний ресурс]. — Режим

доступу: http://www.legality.kiev.ua/ilp/docs/comments/_8492.html

2. Проект закону Про рибне господарство та охорону водних живих ресурсів (реєстр. № 8492-108 від 12.2005 р.) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2063>

3. Гришова І.Ю. Система організаційно-економічних інструментів комерціалізації екологічних технологій / І.Ю. Гришова, Т.В. Бутенко // Матеріали конференції. Соціальна відповідальність бізнесу. Сборник наукових трудов под ред. Ю.А. Анисимовой. — Тольятти: Изд-во ТГУ, 2014 г. — С. 17—24.

4. Гришова І.Ю. Становлення кластерних ініціатив фінансового розвитку переробних підприємств / І.Ю. Гришова // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. — Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2011. — Вип. 2. Економічні науки. — С. 131—139.

5. Геращенко Л. Добыча рыбы в Украине: проблемы отрасли / Л. Геращенко // Діловий вісник. — 2012. — № 10. — С. 20—28.

6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Програми розвитку інфраструктури ринку риби, інших водних живих ресурсів та харчової продукції, що з них виробляється, на 2005 — 2010 роки" від 25 грудня 2004 р. № 1755.

7. Сташишин М. Проблеми інноваційного розвитку рибного господарства України / М. Сташишин // Економіка України. — 2007. — № 1. — С. 50—56.

8. Савчук С.І. Сила конкуренції та її вимірювання на рівні галузі промисловості / С.І. Савчук // Випуск технологічного університету Поділля. Економічні науки. — Хмельницький, 2004. — № 6 (64). — С. 181—185.

9. Маркова Є.Ю. Організаційний механізм ефективного управління підприємницькими об'єднаннями рибного підкомплексу // Вісник Сумського національного аграрного університету серія "Економіка та менеджмент". — № 8 (65). — 2015. — С. 231—234.

10. Маркова Є.Ю. Концептуальні основи управління розвитком соціо-еколого-економічних систем промислового риболовства на основі раціонального природокористування / Вісник Сумського національного аграрного університету серія "Економіка та менеджмент". — № 12 (62). — 2014. — С. 214—218.

11. Скупський Р.М. Марикольтура Чорного моря — концептуальні засади створення рибогосподарського кластеру / Р.М. Скупський // Економічний форум. — 2015. — № 1. — С. 86—101.

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2005), The draft law "On fisheries and industrial fisheries", available at: http://www.legality.kiev.ua/ilp/docs/comments/_8492.html (Accessed 20 Aug 2016).

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2005), Draft Law "On fisheries and conservation of aquatic resources", available at: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2063> (Accessed 20 Aug 2016).

3. Hryshova, Y.YU. and Butenko, T.V. (2014), "The system of organizational and economic instruments of commercialization of agricultural technologies", *Materyaly konferentsyy. Sotsyal'naia otvetstvennost' byznesa. Sbornyk nauchnykh trudov* [Materials of the conference. Social responsibility of business. Collections of the Scientific Labor], TSU Publishing House, Tolyatti, Russia, pp. 17—24.

4. Hryshova, I. (2011), "The formation of cluster initiatives of financial processing companies", *Bulletin of Chernivtsi Trade and Economic Institute KNTEU Economic Sciences*, Vol. 2, pp. 131—139.

5. Gerashchenko, L. (2012), "Production of fish in Ukraine: problems of the industry", *LA Business Journal*, vol. 10, pp. 20—28.

6. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2004), "On approval of infrastructure of fish and other aquatic resources and food products that are produced for 2005—2010", available at: www.rada.gov.ua (Accessed 20 Aug 2016).

7. Stasyshyn, M. (2007), "Problems of innovative development of fisheries Ukraine", *Economics of Ukraine*, vol. 1, pp. 50—56.

8. Savchuk, SI (2004), "The strength of competition and its measurement at industry", *Issue Technological University skirts. Economic science. Khmel'nitsky*, vol. 6 (64), pp. 181—185.

9. Markov, EY (2015), "The registration mechanism effective management of business associations fishing pidkompleksu", *Bulletin of Sumy National Agrarian University, series "Economics and Management"*, vol. 8 (65), pp. 231—234.

10. Markov, EY (2014), *Conceptual basis of managing the development of socio-economic and ecological systems of industrial fishing on the basis of environmental management* / *Bulletin of Sumy National Agrarian University, series "Economics and Management"*, vol. 12 (62), pp. 214—218.

11. Skupskyy, RM (2015), "Mariculture Black Sea — the conceptual basis of creating fisheries cluster", *Economic Forum*, vol. 1, pp. 86—101.

Стаття надійшла до редакції 21.08.2016 р.